

Dejana Vrandečić

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera

Učiteljski fakultet

Osijek

Strukturalistički temelji *Gramatike hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića

Josip Silić, Ivo Pranjković, 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika. (Za gimnazije i visoka učilišta)*. Zagreb: Školska knjiga. 424 str. ISBN: 978-953-0-40014-6.

Temelje jezičnomu strukturalizmu, kao cjelovitoj, povezanoj, sustavnoj teoriji koja je objavljena 1916. godine u *Tečaju opće lingvistike* postavio je švicarski jezikoslovac Ferdinand de Saussure. Stoga ću se u ovom radu osvrnuti na neke odrednice Saussureove strukturalističke teorije (među ostalim na distinkcije jezik/govor, sinkronija/dijakronija, eksterna/interna lingvistika) na kojima se temelji *Gramatika hrvatskoga jezika* Josipa Silića i Ive Pranjkovića, ali i na postignuća onih jezikoslovaca strukturalista koji su na Saussureovim jezičnim promišljanjima nadograđivali i proširivali jezični strukturalizam te tako, metodološki i spoznajno, obogatili jezikoslovlje i učvrstili njegov položaj u svijetu znanosti, a koja su također ugrađena u *Gramatiku hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića (primjerice na postignuća praških strukturalista Nikolaja S. Trubeckojia i Romana O. Jakobsona te Andrea Martineta).

Gramatiku hrvatskoga jezika njezini su autori J. Silić i I. Pranjković odredili kao opisnu (a ne kao propisnu, normativnu) gramatiku hrvatskoga jezičnoga sustava¹ i tako naznačili osnovno polazište i opredjeljenje u gramatičkom opisu hrvatskoga jezika, a ono je strukturalističko.

Jezični se strukturalizam u toj gramatici ponajprije očituje u saussureovskom shvaćanju jezika kao sustava znakova u kojem su elementi toga sustava u

¹ „Ova se gramatika ... (prvenstveno) bavi opisom hrvatskoga jezika kao sustava ... A kako sustav funkcionira isključivo kao pravilnost, u njemu nema nepravilnosti. Zato ni u ovoj gramatici nema govora o nepravilnosti ni ma o čemu što se protivi pravilnosti. U njoj nema dopustivoga i nedopustivoga, prihvatljivijega i neprihvatljivijega, boljega i lošijega ...“ (str. 375).

međusobnim odnosima i koji su određeni isključivo svojim odnosom prema drugim elementima istoga sustava, pa se *Gramatika hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića usredotočuje na opisivanje odnosa među elementima istoga jezičnoga sustava ne dopuštajući utjecaj izvanjezičnih čimbenika (kao što su, primjerice, povijesni, politički ili kulturni) na jezični sustav koji se opisuje, čime pokazuje svoju pripadnost unutarnjoj (internoj) lingvistici koju je Saussure pretpostavio izvanjskoj (eksternoj) lingvistici.

Nasljedovanje strukturalizma očituje se i u pristupu jezičnim činjenicama koji je u *Gramatici hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića sinkronijski (dakle opisuje se funkcioniranje jezika u jednom vremenskom presjeku), a koji proizlazi iz činjenice da se u njoj opisuje jezični sustav jer jezični elementi koji se opisuju s dijakronijskoga stajališta ne tvore sustav pa se dijakronijski opis ne drži opisom jezičnoga sustava. K tomu, prema Saussureovu je shvaćanju pristup jezičnim činjenicama u gramatikama nužno sinkronijski jer je gramatika shvaćena kao statička (sinkronijska) lingvistika ili opis jednoga jezičnoga stanja². Sinkronijski se pristup očituje i u primjerima koje *Gramatika hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića bilježi uz navedena pravila, a koji su s gledišta današnjega govornika, dakle u suvremenom hrvatskom jeziku, uobičajeni (posebice je to izraženo u sintaksi, npr.: *Pravi se da mu je svejedno.* (str. 187), *Nastavili su se družiti s nama.* (str. 187), *Sjedimo jučer u kavani i razgovaramo.* (str. 190), *Slavit ćemo kad budeš položio ispit.* (str. 194), *Izglasan je zakon o kulturnoj suradnji.* (str. 196), *Iznad našeg stana uvijek je bučno.* (str. 209)) te potvrđuju primjenjivost opisanih pravila u suvremenoj komunikaciji, a po čem se može zaključiti da *Gramatika hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića nudi opis jednoga, suvremenoga, stanja hrvatskoga jezika.

U opisu glasova hrvatskoga jezika autori *Gramatike hrvatskoga jezika* uzimaju u obzir i artikulacijska i akustička svojstva glasova pa prema njima opisuju i dijele glasove (prema mjestu tvorbe i prema načinu tvorbe) razlikujući artikulacijsku i akustičku fonetiku, no središnju pozornost posvećuju funkcionalnim svojstvima glasova kojima se bavi funkcionalna fonetika (fonologija).

Funkcionalni pristup opisu glasova podrazumijeva opis glasova prema njihovoj razlikovnoj, komunikacijskoj, funkciji koja se očituje u razlikovanju značenja riječi (prema čemu se mogu raspoznavati fonemi od njihovih glasovnih inačica, alofona), a u skladu s tim u ovoj se gramatici fonem definira kao najmanja jezična jedinica koja ima razlikovnu ulogu, nema značenja, ali

² „...statičku lingvistiku ili opis jednog stanja jezika možemo nazvati gramatikom“ (de Saussure 2000: 205).

uzrokuje promjenu značenja. Odabir je funkcionalnoga pristupa također dio baštine što su je jezikoslovlju (i jezikoslovcima) ostavili strukturalisti (praški jezikoslovci Trubeckoj i Jakobson, a na koje se nadovezuje Martinet).

Metodologija utvrđivanja fonemā i odnosa fonema prema njihovim glasovnim inačicama također je strukturalistička. Strukturalisti pri izlučivanju glasova koji su fonemi, tj. glasova koji služe za razlikovanje značenja riječi, primjenjuju metodu supstitucije (glosematičari ju nazivaju komutacijom), odnosno zamjene jednoga glasa drugim u istom glasovnom okružju. Ako ti glasovi međusobnom zamjenom u istom glasovnom okružju uzrokuju promjenu značenja riječi, utvrđuju se kao fonemi. U *Gramatici hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića definicija se fonema oprimjeruje parom riječi *miti - biti* gdje je sasvim razvidna uloga glasova [m] i [b] u istom glasovnom okružju [iti] (razlikovanje dviju riječi), pa prema tomu i njihov status fonema.

Razlikovnu funkciju fonemā omogućuju njihova relevantna razlikovna obilježja koja je utvrdio i u obliku parova predstavio R. Jakobson. Jakobson je utvrdio 12 parova relevantnih razlikovnih obilježja koja omogućavaju opis svih fonema bilo kojeg jezika. Svaki jezik iskorištava samo dio tih razlikovnih obilježja, a prema *Gramatici hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića hrvatski jezik iskorištava 10 relevantnih razlikovnih obilježja (turbulentnost, vokalnost, kompaktnost, difuznost, gravisnost, nosnost, neprekidnost, zvučnost, stridentnost i napetost) za razlikovanje 31 fonema hrvatskoga jezika.³ Svaki je fonem u toj gramatici u tabličnom prikazu opisan prisutnošću ili odsutnošću razlikovnih obilježja koja su za njega relevantna.

Uz foneme kao glasove čije su glasovne razlike funkcionalno upotrijebljene – za razlikovanje značenja riječi, strukturalisti uočavaju i glasove čije glasovne razlike nisu upotrijebljene za razlikovanje riječi, dakle nisu funkcionalne; za razliku od funkcionalnih glasova oni ne mogu stajati u istom glasovnom okružju, stoga se na njih i ne može primijeniti metoda supstitucije. Takvi glasovi čije glasovne razlike nisu funkcionalne, a koje su posljedica utjecaja susjednih glasova, tj. različitih glasovnih okružja u kojem se nalaze, smatraju se kontekstualnim inačicama jednoga istoga fonema, alofonima. U *Gramatici hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića promatra se fonem /m/ u različitim glasovnim okružjima – u riječima *bomba*, *mati* i *tramvaj* – pri čem se zapažaju njegovi različiti glasovni ostvaraji. Glasovi [m̥] u *bomba*, [m] u *mati* i [m̄] u *tramvaj* nazivaju se alofonima fonema /m/, što znači da njihov izgovor ne

³ Za razliku od Babić i dr. (1991) i Barić i dr. (1995) ova gramatika dvoglasnik ne drži fonemom, nego morfonemom, pa ga stoga i ne uvrštava u popis fonema.

prelazi granice izgovornoga područja fonema /m/ pa se stoga smatraju različitim glasovnim ostvarajima jednoga istoga fonema, fonema /m/.

Dio fonologije posvećen raspodjeli (distribuciji) fonema koji obuhvaća pravila i ograničenja u raspodjeli fonema u hrvatskom jeziku, kao primjerice da u završnoj zoni sloga kraja govornoga lanca (tj. kraja riječi) u hrvatskom jeziku mogu biti samo raspodjele fonema *st*, *št*, *zd*, *žd*, također je dio strukturalističkoga nasljeđa, onoga na kojem se temeljio američki strukturalizam.

Osim fonema, s funkcionalnoga se stajališta razmatraju i naglasci i duljine. Naglasci se tumače kao morfonološke pojave jer imaju razlikovnu ulogu u morfologiji, ali ih se smatra i leksičkim činjenicama jer imaju ulogu razlikovanja riječi. Na morfološkoj razini naglasci mogu služiti za razlikovanje oblika riječi: prema različitim se naglascima razlikuje, primjerice, prezentski oblik glagola *saslušati* (*sàslušā*) od njegova aoristnoga oblika (*sàslušā*) (str. 18). Na leksičkoj razini naglasci mogu služiti za razlikovanje značenja riječi što je u *Gramatici hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića oprimjereno parovima riječi *sjènica* (ptica) i *sjènica* (mala sjena) te *grād* (mjesto) i *grād* (padalina).

Uz naglaske razlikovnu ulogu može imati i duljina. U *Gramatici hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića dan je primjer imenice *vòjnik* čiji se oblik u G jednine razlikuje od oblika u G množine samo po odsutnosti odnosno prisutnosti zanaglasne duljine (*G jd. vojnika*, *G mn. vojnìkā*).

Strukturalističko se naslijeđe u *Gramatici hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića očituje i u pristupu hrvatskomu glagolskomu sustavu, a koji se značajno razlikuje od načina na koji su mu pristupale dosadašnje suvremene hrvatske gramatike. U sljedećim će redcima biti riječi o prezentu, aoristu i imperfektu kao dijelovima hrvatskoga glagolskoga sustava gdje je razlika između *Gramatike hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića i ostalih suvremenih hrvatskih gramatika obuhvaćenih ovim radom izrazita, a na temelju kojih će se uspoređivati glagolski sustav *Gramatike hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića s glagolskim sustavom ostalih suvremenih hrvatskih gramatika obuhvaćenih ovim radom i preko usporedbe prikazati kako hrvatskomu glagolskomu sustavu pristupa *Gramatika hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića.

U dosadašnjim se suvremenim hrvatskim gramatikama koje su obuhvaćene ovim radom prezent tvorio četirima vrstama nastavaka⁴: *-em* (*-eš*, *-e*, *-emo*, *-ete*,

⁴ U nekim se suvremenim hrvatskim gramatikama navode dvojni nastavci za prezent i aorist, a razlikuju se samo po duljini (dvojni su nastavci za prezent i aorist zastupljeni u Barić i dr. (1995) i *Praktičnoj gramatici* (Raguž 1997), a dopuštaju se i u *Povijesnom pregledu* (Babić i

-u), -jem (-ješ, -je, -jemo, -jete, -ju), -am (-aš, -a, -amo, -ate, -aju) i -im (-iš, -i, -imo, -ite, -e), aorist dvjema vrstama nastavaka: -h (-ø, -ø, -smo, -ste, -še) i -oh (-e, -e, -osmo, -oste, -oše), a imperfekt trima vrstama nastavaka: -ah (-aše, -aše, -asmo, -aste, -ahu), -jah (-jaše, -jaše, -jasmo, -jaste, -jahu) i -ijah (-ijaše, -ijaše, -ijasmo, -ijaste, -ijahu). Osnovu je tih glagolskih oblika činila infinitivna ili prezentska osnova: prezent se tvorio od prezentske osnove, aorist od infinitivne osnove,⁵ a imperfekt od prezentske ili infinitivne osnove.⁶ Za razliku od tih gramatika, u *Gramatici hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića navodi se samo jedna vrsta nastavaka za prezent: -m (-š, -ø, -mo, -te, -e ili -u), jedna vrsta nastavaka za aorist -h (-ø, -ø, -smo, -ste, -še) i jedna vrsta nastavaka za imperfekt: -h (-še, -še, -smo, -ste, -hu), a polazi se od toga da svaki glagolski oblik ima svoju osnovu: prezent ima svoju, prezentsku osnovu, aorist aoristnu osnovu, imperfekt imperfektnu osnovu, a prezentska se i infinitivna osnova smatraju samo polazišnim za tvorbu glagolskih oblika. U tablici koja slijedi dani su primjeri glagola u prezentu, aoristu i imperfektu 1.l. jednine s razdvojenim osnovama i nastavcima, a koji predložuju razlike i podudarnosti u glagolskim osnovama i nastavcima između *Gramatike hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića (GHJ) i ostalih suvremenih hrvatskih gramatika obuhvaćenih ovim radom (SHG).

dr. 1991)). Kako duljine u ovom dijelu rada nisu presudne za prikaz različitosti između suvremenih hrvatskih gramatika obuhvaćenih ovim radom i *Gramatike hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića, one su, radi jednostavnosti i preglednosti, izostavljene.

⁵ Prema *Povijesnom pregledu* neki glagoli imaju i posebnu aoristnu osnovu (Babić i dr., 1991: 698).

⁶ Prema Težaku i Babiću (1994) i Barić i dr. (1995) imperfekt se tvori pomoću prezentske ili infinitivne osnove, a prema *Povijesnom pregledu* (Babić i dr. 1991) i *Školskoj gramatici* (Ham 2002) pomoću prezentske osnove. Raguž (1997: 186) navodi „različite osnove“.

	SHG	GHJ
PREZENT	<i>peč-em</i> <i>*pis-jem>piš-em</i> <i>čit-am⁷, kop-am⁸</i> <i>misl-im⁹, rad-im¹⁰</i>	<i>peče-m</i> <i>*pisje-m>piše-m</i> <i>čita-m, kopa-m</i> <i>misli-m, radi-m</i>
AORIST	<i>viknu-h¹¹, vidje-h¹²</i> <i>stig-oh¹³</i>	<i>(po)viknu-h, (pred)vidje-h</i> <i>(po)stigo-h</i>
IMPERFEK T	<i>pij-ah¹⁴</i> <i>*nos-jah¹⁵</i> <i>*pek-ijah>pec-ijah¹⁶</i>	<i>pija-h</i> <i>*nosja-h>noša-h</i> <i>pecija-h</i>

Tablica 1: Glagoli u prezentu, aoristu i imperfektu 1.l. jednine
s razdvojenim osnovama i nastavcima

Iz primjera u tablici vidljivo je da se, osim djelomične podudarnosti u aoristu (u primjerima tipa *(po)viknuh*, *(pred)vidjeh*), glagolske osnove i nastavci u *Gramatici hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića razlikuju od glagolskih osnova i nastavaka istih glagola u ostalim suvremenim hrvatskim gramatikama obuhvaćenima ovim radom. Također je očito da su te razlike među navedenim gramatikama posljedica postavljanja granice između osnove i nastavka na različita mjesta u glagolu, odnosno drukčije morfološke raščlambe glagola. Zašto su granice između osnove i nastavka glagola postavljene na različita mjesta, odnosno na čemu se zasnivaju različite morfološke raščlambe istih glagola?

⁷ Primjer je potvrđen u Barić i dr. (1995: 234), Težaku i Babiću (1994: 122.) i Ham (2002: 83).

⁸ Primjer je potvrđen u *Povijesnom pregledu* (Babić i dr. 1991: 693) i *Hrvatskoj gramatici* (Barić i dr. 1995: 263).

⁹ Primjer je potvrđen u *Školskoj gramatici* (Ham 2002: 83).

¹⁰ Primjer je potvrđen u Težaku i Babiću (1994: 122.) i *Praktičnoj gramatici* (Raguž 1997: 172).

¹¹ Primjer je potvrđen u *Hrvatskoj gramatici* (Barić i dr. 1995: 238) i *Školskoj gramatici* (Ham 2002: 84).

¹² Primjer je potvrđen u *Povijesnom pregledu* (Babić i dr. 1991: 698).

¹³ Primjer je potvrđen u Težaku i Babiću (1994: 124).

¹⁴ Primjer je potvrđen u *Povijesnom pregledu* (Babić i dr. 1991: 696).

¹⁵ Primjer je potvrđen u *Povijesnom pregledu* (Babić i dr. 1991: 696), Težaku i Babiću (1994: 125) i *Školskoj gramatici* (Ham 2002: 85).

¹⁶ Primjer je potvrđen u *Povijesnom pregledu* (Babić i dr. 1991: 696), Barić i dr. (1995: 240) i *Školskoj gramatici* (Ham 2002: 85).

Da bi se odgovorilo na postavljeno pitanje, potrebno je promotriti kako su morfemski ustrojene osnove i nastavci glagola čija je morfološka raščlamba u navedenim gramatikama različita te usporediti ta morfemska ustrojstva. U *Hrvatskoj gramatici* sufiksalni se morfem smatra dijelom glagolskoga nastavka,¹⁷ pa je granica između glagolske osnove i nastavka postavljena ispred sufiksalnoga morfema (kao u primjeru *čit-am*), a zbog čega je glagolska osnova jednaka glagolskomu korijenu. U *Gramatici hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića sufiksalni je morfem obvezan dio osnove glagola, a ne njegova nastavka kao u *Hrvatskoj gramatici* (Barić i dr. 1995), pa je granica između glagolske osnove i nastavka postavljena iza sufiksalnoga morfema (*čita-m*). Takva se raščlamba glagola u *Gramatici hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića temelji na načelu da je glagolski korijen različit od glagolske osnove te da je „glagolski korijen jednomorfemsko, a glagolska osnova dvomorfemsko ustrojstvo“ (str. 41): glagolski je korijen sastavljen od jednoga, korijenskoga morfema, a glagolska osnova od dvaju morfema – korijenskoga kojemu se dodaje sufiksni morfem (npr. u glagolu *mislím* korijenski bi morfem bio *misl-*, sufiksni morfem *-i-*, a osnova *misli-*). Dakle, glagolska se osnova raščlanjuje prema formuli osnova=korijen+ sufiks. Čak i kad sufiksni morfem nije izražen kojim konkretnim fonemom ili skupom fonema (npr. /e/, /i/, /je/), pa se glagolski korijen i glagolska osnova glasovno ne razlikuju (npr. [misl] u glagolskom obliku *misle*), glagolski se korijen razlikuje od glagolske osnove jer se pri raščlambi glagolske osnove mjesto u osnovi koje je predviđeno za sufiks popunjava ništičnim morfemom (-ø-), pa će se prema tomu osnova glagola *misle* morfemski raščlaniti na *misl+ø*, a glagol će se morfološki raščlaniti na *mislø-e* (osnova+nastavak).¹⁸ Postavke na kojima se temelji opisana raščlamba glagola, a prema kojoj se *Gramatika hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića razlikuje od dosadašnjih suvremenih hrvatskih gramatika obuhvaćenih ovim radom, sastavni su dio Saussureova *Tečaja*.¹⁹

¹⁷ „Nastavci kojima se tvore glagolski oblici mogu biti sastavljeni od dviju vrsta morfema. Prvo su flektivni morfemi, koji označuju lice i broj (u finitnim oblicima npr. *-m*, *-š* u *vičēm*, *vičēš*)... Drugo su sufiksi, koji mogu doći prije flektivnih morfema (npr. *-l-* u *vikala*).“ (Barić i dr., 1995: 234). Iako se ostale suvremene hrvatske gramatike koje se spominju u ovom radu ne izjašnjavaju o morfemskom ustrojstvu glagolske osnove i nastavka, one glagole u prezentu, aoristu i imperfektu jednako morfološki raščlanjuju kao i *Hrvatska gramatika*, pa se prema tomu može zaključiti da i one sufiksni morfem drže dijelom glagolskoga nastavka, tj. da tvrdnja navedena u tekstu vrijedi i za njih.

¹⁸ Time je postignuta dosljednost i ujednačenost u morfemskoj raščlambi glagolskih osnova jer se svaka glagolska osnova prikazuje kao spoj istih morfemskih sastavnica – korijenskoga i sufiksalnoga morfema, neovisno o tom je li sufiksni morfem glasovno ostvaren ili ne. Takva je dosljednost dosad postojala u bilježenju nastavka gdje se za nastavačni morfem koji se glasovno ne ostvaruje bilježio ništični morfem, npr. u aoristu glagola 2. i 3.l. jednine.

¹⁹ To potvrđuju sljedeći navodi iz *Tečaja*: „Iz toga proizlazi da korijen kao takav ne može tvoriti riječ i da mu se izravno ne može dodavati nastavak.“ (de Saussure, 2000: 271). „Sufiks

Posljedica je opisane raščlambe glagola, gdje sufiks ulazi u osnovu (a ne u nastavak kako pokazuju, uz mjestimična kolebanja, ostale suvremene hrvatske gramatike koje su obuhvaćene ovim radom), da gramatički podatci u glagolu više nisu skupljeni na jednom mjestu – u nastavku, nego se razdvajaju i raspoređuju po osnovi i nastavku: glagolski nastavak nosi izrazno neraščlanjive gramatičke podatke o glagolskom licu i broju (npr. nastavak *-m* u *vidim* označava 1. l. jd., dakle i glagolsko lice i broj), a glagolska osnova nosi dva zasebna podatka, rječnički i gramatički. Glagolski korijen nosi rječničko značenje glagola (npr. *vid-* u *vidim*), a izdvaja se na temelju srodnih riječi koje s danim glagolom čine porodicu riječi (npr. *vid*, *vidno*, *vidik*, *izvidnica*). Sufiksalni morfem glagolske osnove nosi gramatički podatak o glagolskom obliku označavajući, primjerice, prezent, aorist ili imperfekt, te se prema njemu glagolski oblici mogu prepoznati (npr. *-i-* u *vidim* označava prezent). *Gramatika hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića navodi nekoliko sufikslnih morfema glagolske osnove po kojima se prepoznaje prezent: *-ā-* (*prič-ā-m*), *-ē-* (*zov-ē-m*), *-jē-* (*gri-jē-m*) i *-ī-* (*nos-ī-m*); oznaku „aorist“ nose sufikslni morfemi *-ø-* (*prokle-ø-h*), *-i-* (*po-misl-i-h*), *-je-* (*pred-vid-je-h*), *-nu-* (*po-vik-nu-h*), *-iva-* (*po-dar-iva-h*), *-ova-* (*ot-put-ova-h*), *-eva-* (*iz-bič-eva-h*), *-o-* (*po-jed-o-h*) i *-e-* (*u-griz-e-ø*), a oznaku „imperfekt“ sufikslni morfemi *-ā-* (*kop-ā-h*), *-jā-* (*pi-jā-h*), *-āvā-* (*pro-uč-āvā-h*), *-īvā-* (*dar-īvā-h*), *-ovā-* (*kup-ovā-h*), *-evā-* (*kralj-evā-h*) i *-ijā-* (*plet-ijā-h*). Pridruživanje navedenih funkcija (tj. gramatičkih oznaka „prezent“, „aorist“, „imperfekt“) sufikslnim morfemima glagolske osnove u ovoj gramatici, također je u skladu sa Saussureovim objašnjenjem raščlambe riječi i uloge koju sufiks ima u glagolu: „Sufiks ima čas konkretan smisao..., a čas čisto gramatičku funkciju, kao u *zeúg-nū(-mi)*, gdje *-nū-* označava sadašnjost“ (de Saussure 2000: 272). Očit je utjecaj takvoga Saussureova shvaćanja i na Martinetovu raščlambu iskaza na moneme (morfeme) u kojoj Martinet (1982: 66-67) usporedbom glagola različitih prema glagolskom licu, vremenu i broju i njihovom postupnom raščlambom na morfeme (moneme) izdvaja dijelove glagola čijim izrazima pridružuje određene sadržaje, među njima i onaj dio glagola po kojem se prepoznaje određeni glagolski oblik (npr. imperfekt), a što povezuje *Gramatiku hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića s Martinetom.

Povezanost je *Gramatike hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića s jezikoslovnim strukturalizmom vidljiva i u razlikovanju jezika i govora koje je jedna od temeljnih distinkcija što ih je u svojoj jezičnoj teoriji uspostavio Saussure određujući jezik kao kolektivnu, društvenu, a govor kao isključivo individualnu činjenicu jezične djelatnosti. Nadolazeći su strukturalisti tu razliku

je element koji se dodaje na korijen da bismo od njega učinili osnovu.“ (de Saussure, 2000: 272); „...osnova ostaje različna od korijena, premda su fonički identični.“, (de Saussure 2000: 271).

ublažili ne promatrajući više govor isključivo kao individualnu, nego kao individualno-kolektivnu tvorevinu,²⁰ a na takvo se razlikovanje jezika i govora naslanja i *Gramatika hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića u kojoj se ono očituje kao razlika između jezika kao sustava (koji se shvaća kao saussureovski langue, tj. jezik) i jezika kao standarda, tj. standardnoga jezika (koji se shvaća kao poslijesaussureovski parole, tj. govor; J. Silić naziva ga normiranim govorom²¹), a koja je istaknuta u uvodnom dijelu poglavlja *Funkcionalni stilovi hrvatskoga standardnog jezika* koje je dio ove gramatike.

Prema *Gramatici hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića standardni se jezik od jezika kao sustava razlikuje po tom što pravila jezika kao sustava ovise isključivo o jezičnim čimbenicima, pa su ona lingvistička, a pravila standardnoga jezika osim o jezičnim ovise i o izvanjezičnim, društvenim čimbenicima, pa su ona sociolingvistička. K tomu, standardni se jezik razlikuje od jezika sustava i svojom normativnošću – jezik sustav opisuje jezične činjenice, a standardni jezik propisuje uporabu jezičnih činjenica; iz skupa mogućih jezičnih činjenica određenoga jezika koje pruža jezik sustav, a koje proizlaze isključivo iz samog jezika, standardni jezik odabire i propisuje uporabu onih jezičnih činjenica koje su i društveno prihvatljive. U skladu s tim, *Gramatika hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića opisuje (a ne propisuje) obilježja funkcionalnih stilova hrvatskoga standardnoga jezika: znanstvenoga, administrativno-poslovnoga, novinarsko-publicističkoga, književnoumjetničkoga i razgovornoga. Svaki se funkcionalni stil hrvatskoga jezika opisuje posebno jer svaki funkcionalni stil podliježe drukčijim pravilima, a zadaća je standardnoga jezika propisati pravila za svaki funkcionalni stil posebno. Iznimku čini književnoumjetnički stil koji ne podliježe sociolingvističkim pravilima (normi standardnoga jezika), nego lingvističkim pravilima (normi jezika sustava) jer samo ona omogućavaju individualnu slobodu u stvaranju književnoumjetničkih djela.

U dijelovima gramatike koji su u ovom radu detaljnije razmatrani – opisu hrvatskih glasova, pristupu hrvatskim glagolskim oblicima (prezentu, aoristu i imperfektu) te funkcionalnim stilovima, ali i u nekim općim odrednicama koje zahvaćaju i ostale dijelove gramatike (shvaćanje jezika kao sustava, razlikovanje jezika i govora, sinkronijski pristup jezičnim činjenicama), *Gramatika hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića pokazuje izrazite značajke jezičnoga strukturalizma, a na temelju kojih izgrađuje opis suvremenoga hrvatskoga jezika.

²⁰ V. o tom u Silić (1999a: 236-245).

²¹ Silić (1999a: 235).

Literatura

- Babić, Stjepan, Dalibor Brozović, Milan Moguš, Slavko Pavešić, Ivo Škarić, Stjepko Težak (1991). *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika: Nacrti za gramatiku*. (Djela Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Opera Academiae scientiarum et artium Croatiae 63). Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za filološke znanosti - Globus.
- Barić, Eugenija, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika (1995). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Ham, Sanda (2002). *Školska gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Ivić, Milka (1983). *Pravci u lingvistici*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Kovačec, August (2001). Ferdinand de Saussure i strukturalizam. Glovacki-Bernardi, Zrinjka, *Uvod u lingvistiku*. Zagreb: Školska knjiga.
- Martinet, Andre (1982). *Osnove opće lingvistike*, prijevod i predgovor Augusta Kovačeca. Zagreb: GZH.
- Raguž, Dragutin (1997). *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada.
- de Saussure, Ferdinand (2000). *Tečaj opće lingvistike*, prijevod Vojmir Vinja. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Silić, Josip, Ivo Pranjković (2005). *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Silić, Josip (1999a). Hrvatski jezik kao sustav i kao standard. Samardžija, Marko, ur. *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska, 235-245.
- Silić, Josip (1999b). Leksik i norma. Samardžija, Marko, ur. *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska, 282-292.
- Silić, Josip (1999c). Nekoliko misli o normi. Samardžija, Marko, ur. *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska, 203-211.
- Težak, Stjepko, Stjepan Babić (1994). *Gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Vinja, Vojmir (1969). Ferdinand de Saussure: Kurs opće lingvistike i sociološka škola. *Suvremena lingvistika* 2: 3-25.